

Дмитро ЩЕРБИНА,
orcid.org/0000-0002-7104-9261
аспірант кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету
(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua

СЕМАНТИЧНИЙ ПЕРЕТИН УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ

У статті на основі дібраного з тлумачних словників української та білоруської мов фактичного матеріалу докладно проаналізовано значеннєві особливості українсько-білоруських міжмовних омонімів, охоплених відношенням семантичного перетину. Семантичний перетин, як і семантичне включення, є підтипом часткової семантичної розбіжності, що виникає між різномовними омонімічними відповідниками внаслідок нерівномірного розвитку семантичної структури етимологічно споріднених слів. З'ясовано, що семантичний перетин спостерігається у двох випадках: коли значення зіставлених лексем неначе накладаються одне на одне (тобто в них є збіжні елементи), проте водночас у кожного відповідника залишається відмінна семантична частина, або коли одна з лексем має ширше значення чи значення однієї з них видове, а другої – родове (за умови, що лексема з вузьким чи видовим значенням має ще інші, притаманні тільки їй, семи). Перша група омонімічних опозицій набагато численніша. Дуже часто семантично перетинні омоніми-дієслова описують рух та інші механічні дії. Подеколи дієслово однієї мови окреслює і механічну, і емоційну (психічну) дію чи стан, а його відповідник – тільки механічну або тільки емоційну (психічну) дію чи стан. Іноді значення механічної та емоційної (психічної) дії чи стану поєднують у собі дієслова обох мов. Серед омонімічних іменників із відношенням семантичного перетину виявлено пари, у яких принаймні одне слово називає істоту. Інші співвіднесені іменники з основним конкретним значенням можуть описувати також механізми, будівлі, споруди або їхні елементи. Конкретні поняття виражає й чимало віддієслівних іменників, однак є, звичайно, й такі, що називають стан чи наслідок дії, рідше – саму дію. Зафіксовані міжмовні омоніми-прикметники з перетинними значеннями називають переважно ознаки та властивості, пов'язані з характером дії, рідше – внутрішні, зовнішні, часові або вікові ознаки. Прислівники, утворені від таких прикметників за допомогою однотипних афіксів, також мають відношення семантичного перетину.

Ключові слова: міжмовна омонімія, міжмовні омоніми, семантичний перетин, українська мова, білоруська мова.

Dmytro SHCHERBYNA,
orcid.org/0000-0002-7104-9261
PhD student at the Department of the Ukrainian Language
Kryvyi Rih State Pedagogical University
(Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua

THE SEMANTIC INTERSECTION OF UKRAINIAN-BELARUSIAN INTERLINGUAL HOMONYMS

In the article, on the basis of factual material selected from explanatory dictionaries of the Ukrainian and Belarusian languages, the semantic features of Ukrainian-Belarusian interlingual homonyms covered by the relation of semantic intersection are analyzed in detail. Semantic intersection, as well as semantic inclusion, is a subtype of partial semantic disagreement that arises between homonymous counterparts of different languages as a result of asymmetric development of the semantic structure of etymologically related words. It was found that the semantic intersection is observed in two cases: when the meanings of the compared lexemes seem to overlap one another (that is, they have common elements), but at the same time each counterpart has a distinct semantic part, or when one of the lexemes has a broader meaning or meaning one of them is species, and the other is generic (provided that the lexeme with a narrower or species meaning has other meanings inherent only to it). The first group of homonymous oppositions is much more numerous. Very often, semantically intersecting homonymous verbs describe movement and other mechanical actions. Sometimes, a verb of one language means both a mechanical and an emotional (mental) action or state, while its counterpart is only a mechanical or only an emotional (mental) action or state. Occasionally, verbs of both languages combine the meanings of mechanical and emotional (mental) action or state. Among homonymous nouns with the relation of semantic intersection, pairs were found in which at least one word names a creature. Other compared nouns with a primary concrete meaning can also describe mechanisms, buildings, structures or their elements. In addition, concrete concepts are expressed by many verbal nouns, but there are, of course, those that name the state or consequence of an action, less often the action itself. Fixed homonymous adjectives with intersecting meanings refer mainly to signs and properties connected with the nature of the

action, less often to internal, external, time or age signs. Adverbs formed from such adjectives with the help of the same type of affixes also have the relation of semantic intersection.

Key words: *interlingual homonymy, interlingual homonyms, semantic intersection, Ukrainian language, Belarusian language.*

Постановка проблеми. Інтенсивні контакти між двома мовами сприяють, з одного боку, їх обопільному збагаченню, а з другого – зумовлюють небажану інтерференцію, яка найчастіше виявляється в порушенні норм однієї мови під впливом іншої. Серед основних причин такої інтерференції – явище міжмовної омонімії. Міжмовні омоніми ускладнюють спілкування і становлять певні труднощі під час укладання словників та перекладу, а також у навчанні іноземних мов. Неточний вибір відповідника у процесі комунікації може призвести до зміни стилістичного забарвлення і втрати семантики всієї фрази. Особливо гостро ця проблема стоїть у близькоспоріднених мовах (зокрема у слов'янських), які характеризуються спільністю коренів, афіксів, однотипністю структури слів, речень, системою регулярних звукових відповідностей і схожими морфологічними чергуваннями, тож науковий інтерес до неї з огляду на поглиблення глобалізаційних тенденцій чимдалі зростає.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у дослідження міжмовних омонімів зробили М. Кочерган, І. Кононенко, П. Х. Чамісо-Домінгес, М. Л. Рока-Варела та інші науковці. За останні п'ятнадцять років з'явилося чимало наукових і практичних праць, присвячених слов'янській міжмовній омонімії та паронімії: українсько-чеській (А. Турчина), українсько-польській (І. Кононенко, О. Співак; Г. Чуба), українсько-словацькій (М. Чижмарова, А. Яшкова), білорусько-польській (Р. Калета), польсько-російській (К. Кусаль, К. Балабан), словацько-російській (Т. Григорянова, Л. Гаярський), хорватсько-словацькій (М. Грчевич). Проте в україністиці ще немає ґрунтового аналізу українсько-білоруських міжмовних омонімів, що й визначило **актуальність** нашої розвідки.

Мета статті – дослідження значеннєвих особливостей українсько-білоруських міжмовних омонімів, охоплених відношенням семантичного перетину. Щоб досягти цієї мети, треба було розв'язати такі завдання: з'ясувати сутність явища міжмовної омонімії; окреслити типи семантичних відношень між омонімічними відповідниками порівнюваних мовних систем; дібрати з тлумачних словників української та білоруської мов фактичний матеріал, який відповідає семантичному перетині; проаналізувати специфіку

семантично перетинних українсько-білоруських міжмовних омонімів.

Виклад основного матеріалу. Під міжмовними омонімами ми розуміємо різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом (Щербина, 2020: 100).

Як зазначають П. Х. Чамісо-Домінгес (Chamizo Domínguez, 2009: 1114–1118) і М. Л. Рока-Варела (Roca-Varela, 2015: 36), усе розмаїття семантичних відношень на лексичному рівні між омонімічними відповідниками порівнюваних мовних систем можна звести до трьох типів:

- семантичне виключення (повна семантична розбіжність, коли співвіднесені лексеми мають зовсім різне, часом навіть протилежне значення);
- семантичне включення (часткова семантична розбіжність, коли лексема однієї мови має ширше або вужче значення, ніж її аналог у другій мові);
- семантичний перетин (часткова семантична розбіжність, коли лексеми зіставлених мов мають принаймні одне спільне і щонайменше одне відмінне значення).

Джерельною базою нашого дослідження слугують українсько-білоруські омонімічні опозиції, охоплені відношенням семантичного перетину й виявлені шляхом порівняння семантичних структур українських лексем, відображених у словнику української мови в 11 томах (СУМ11, 1970–1980) і словнику української мови у 20 томах (СУМ20, 2010–2022), із семантичними структурами білоруських лексем.

Семантично перетинні міжмовні омоніми можна умовно поділити на дві групи. До **першої** з них належать різномовні слова, значення яких ніби накладаються одне на одне (тобто вони мають спільні елементи), але водночас у кожного аналога є відмінна семантична частина.

Дуже часто дієслова цієї групи стосуються руху та інших механічних дій: укр. **нам'яти** [док.] '1) розми́наючи.. при́готувати.. певну.. кількі́сть чо́гось¹; 2) натискаючи, натираючи чимсь, викликати біль, зробити рану; 3) [розм.] побити

¹ Тут і далі різними типами ліній підкреслено спільні (перетинні) семи.

когось' і біл. **намяць** [док.] '1) розміняючи, приготувати, певну кількість чогось; 2) прим'яти, зім'яти; 3) [розм.] звільняючи стебла від костриці, виготовити певну кількість волокна; натерти'; укр. **шарпати** [недок.] '1) тягти кого-, що-небудь посмиком; різко, рвучко смикати // смикаючи, робити щось // рвучко відчиняти, відкидати щось; 2) дерти, тріпати щось; 3) [розм.] штовхаючи, сіпаючи, зрушувати щось; 4) різко, рвучко рушати з місця; 5) [розм.] термосити, сіпати когось, звертаючи на щось увагу, виявляючи почуття // чіпляючись, рвати, завдавати болю; 6) [перен.] порушувати чийсь спокій, настирливо турбуючи, заважаючи; 7) [розм.] шматувати когось, завдавати рани кому-небудь, роздираючи; 8) накидаючись, бити когось // [перен.] завдавати шкоди, збитків, раптово нападаючи // [рідко] нападаючи, оббирати, обкрадати когось' і біл. **шарпаць** [недок., розм.] '1) шелестіти, шурхотіти; 2) з шурхотом торкатися чогось, шкрябати; 3) шукати; 4) дерти, тріпати щось'.

Подколи дієслово однієї мови окреслює і механічну, і емоційну (психічну) дію чи стан, а його відповідник – тільки механічну або тільки емоційну (психічну) дію чи стан: біл. **віснаваць** [док.] '1) створити основу; 2) [перен.] аналізувати факти, події, зроби́ти висно́вки' і укр. **віснувати** [док.] '1) зроби́ти висно́вок, висно́вки // вивести з чогось певне твердження; 2) [рідко] створити в уяві'; укр. **лунати** [недок.] '1) поширюватися в просторі (про звуки, голоси, музику, співи тощо); звучати // бути сповненим звучання; 2) відлунювати; 3) [перен.] поширюватися далеко, бути відомим скрізь' і біл. **лунать** [недок.] '1) плавно літати, рухатися в повітрі; ширяти, линути; 2) маяти в повітрі; майорити; 3) [перен.] поширюватися в просторі, розлягтися (про звуки, голоси, музику, співи, тощо); 4) [перен.] панувати, відчуватися; 5) [перен.] бути охопленим піднесеними або далекими від дійсності почуттями.

Іноді значення механічної та емоційної (психічної) дії чи стану поєднують у собі дієслова обох мов: укр. **марудити** [недок., розм.] '1) робити щось дуже повільно, зволікати з чимсь; 2) мучити, томити; 3) вередувати, капризувати' і біл. **марудзіць** [недок.] '1) робити щось дуже повільно, довго не починати якоїсь справи; 2) [перен.] виявляти нерішучість; вагатися'.

Первісно описуючи рух, укр. **приступити** [док.] '1) почати щось, узятися до чогось; 2) [розм.] наблизитися, підступити; 3) [перен.] зайти в розмову, знайомство, ближчі стосунки тощо; 4) звернутися до когось із настійним проханням, вимогою; 5) [перен., розм.] раптово охопити когось (про

почуття, бажання тощо) // загрожуючи, наблизитися до когось (про неприємності, хворобу та ін.); 6) [діал.] наступивши на щось, притиснути' і біл. **прыступіць** [док.] '1) наступивши на щось, притиснути; 2) [заст.] наблизитися, підступити; 3) почати щось, узятися до чогось' розвинули значення початку якоїсь дії.

З іншими активними діями пов'язані значення таких співвіднесених дієслів: укр. **вібавити** [док.] '1) вірятувати або допомогти комусь позбутися чогось неприємного; 2) винявчити; 3) вивести, знищити'; і біл. **вібавіць** [док., розм.] '1) витягти, дістати щось загрузле; 2) [перен.] визволити, допомогти комусь вийти з тяжкого становища; 2) переконати, примусити когось вийти, виїхати звідкись; 3) знайти вільний час', укр. **гвалтувати** [недок.] '1) змушувати силою до статевого акту; 2) пльондрувати, чинити насильство; 3) кричати, галасувати; 4) шалено, несамовито гавкати; валувати; 5) виводити зі стану спокою; хвилювати // дратувати (собак) // порушувати, збурювати; 6) бити на сполох' і біл. **гвалтаваць** [недок.] '1) чинити насильство; знущатися; 2) змушувати силою до статевого акту; 3) кричати, галасувати', укр. **тнути** [недок.] '1) різати, рубати // косити; 2) бити, вдаряти; 3) [перен.] швидко, запально грати на якомусь музичному інструменті; 3) жалити, кусати (про комах)' і біл. **тнуць** [недок.] '1) бити, вдаряти; 2) боляче кусати; 3) [діал., перен.] пройма́ти (про холод, біль тощо)'.

Деякі дієслова цієї групи належать до сфери мовленнєвої діяльності: укр. **відказувати** [недок.] '1) говорити чи писати у відповідь // озиватися; 2) [розм.] заповідати комусь що-небудь перед смертю; 3) [заст.] відмовляти; 4) [діал.] сваритися на когось' і біл. **адказваць** [недок.] '1) говорити чи писати у відповідь // озиватися; 2) чинити, реагувати якимось у відповідь на щось; 3) бути покараним, відповідальним за щось; 4) [розм.] вийти з ладу, зіпсуватися; 5) відповідати за кого-, що-небудь', укр. **відмовляти** [недок.] '1) давати відповідь про небажання або неможливість виконати щось // не погоджуватися одружитися; 2) говорити у відповідь; відповідати; 3) переконувати кого-небудь не робити чогось; відраджувати; 4) [перен.] переставати працювати, діяти внаслідок несправності, зіпсуття (про механізми); 5) [перен.] переставати діяти або підкорятися волі внаслідок перетворення тощо (про частини людського організму)' і біл. **адмаўляць** [недок.] '1) давати відповідь про небажання або неможливість виконати щось // не погоджуватися на щось; 2) виступати проти чогось; 3) спростовувати'.

Значення, пов'язані з мовленням, має й омонімічна дієслівна опозиція укр. **ворожіти** [недок.] '1) угадувати майбутнє чи минуле на қартах, воску та ін.; 2) уживати слова, застосовувати прийоми, чародійна сила яких має вплив на людину, природу тощо; чарувати; 3) [перен., жарт.] поратися біля когось, чого-небудь' і біл. **варажыць** [недок.] '1) угадувати майбутнє чи минуле на қартах, лінійях руки та ін.; 2) міркувати, робити здогади; 3) провіщати; 4) [розм.] вабити, зачаровувати; 5) [перен., розм.] майстерно, як чарівник, працювати над чимсь'.

Крім того, дієслова цієї групи можуть називати:

– стан: укр. **тривати** [недок.] '1) відбуватися, триматися протягом певного часу; 2) [діал.] жити, існувати; 3) [заст.] чекати' і біл. **трываць** [недок.] '1) терпіти, витримувати // миритися з чимсь тяжким; 2) відбуватися, триматися протягом певного часу; 3) зберігати здатність виконувати своє призначення';

– перехід з одного стану в інший: укр. **виробитися** [док.] '1) скластися, створитися внаслідок досвіду, вправ, повторюваності // стати кимсь, працюючи в якійсь галузі // удосконалитися, набрати певних рис // утворитися, виникнути в процесі життєдіяльності; 2) виснажитися, знесилитися в роботі' і біл. **вырабіцца** [док.] '1) набути певних особливостей у процесі виробництва; 2) [розм.] замазатися; 3) [розм.] вийти, вибратися зі скрути // визволитися; 4) багато, досхочу попрацювати // стомитися від роботи'.

Серед омонімічних іменників із відношенням семантичного перетину виявлено пари, у яких принаймні одне слово може називати істоту: укр. **бровар** [ч., заст.] '1) пивоварня; 2) пивовар' і біл. **брóвар** [ч.] '1) винокурня; 2) пивоварня'; укр. **коза** [ж.] '1) невелика жуйна тварина родини порожнисторогих // самиця козла; 2) [перен., розм.] про жваву, рухливу дівчину; 3) [розм.] волинка; 4) [розм., заст.] в'язниця' і біл. **казá** [ж.] '1) невелика жуйна тварина родини порожнисторогих // самиця козла; 2) [розм.] дво metroва дерев'яна мірка у формі розхилоного циркуля; 3) [заст.] заплічні ноші для перенесення цегли на будівництві'.

Інші співвіднесені іменники з основним конкретним значенням можуть описувати також механізми, будівлі, споруди або їхні елементи: укр. **склеп** [ч.] '1) закрите підземне приміщення, де зберігаються труни з померлими; 2) розташоване під землею або всередині гірського масиву заглиблення; підземелля, печера; 3) підсобне приміщення для зберігання зброї, реманенту тощо;

4) [діал.] крамниця; 5) [рідко] склепіння' і біл. **склеп** [ч.] '1) погріб; 2) закрите підземне приміщення, де зберігаються труни з померлими'; укр. **тяж** [ч.] '1) ремінь або мотузка, що з'єднує верхній кінець голоблі з віссю переднього колеса для вирівнювання руху екіпажа; 2) велике дерев'яне кільце, яким з'єднують плуг і колішню; 3) сухожилля; 4) [заст.] вагітність' і біл. **цяж** [ч.] '1) ремінь чи трос, що служать для передавання тягової сили; 2) ремінь або мотузка, натягнуті від верхнього кінця голоблі до осі переднього колеса для вирівнювання руху екіпажа; 3) скріпа, зв'язка'.

Конкретні поняття виражає й чимало віддієслівних іменників цієї групи, зокрема укр. **окраса** [ж.] '1) прикраса, оздоба; 2) [перен.] предмет гордості якогось середовища, колективу тощо; 3) [перев. мн., рідко] змалювання когось, чого-небудь у привабливішому вигляді, ніж є насправді' і біл. **акра́са** [ж.] '1) прикраса, оздоба; 2) заправа, забілка'; укр. **скруток** [ч.] '1) скручений жмут соломи, прядива та ін.; 2) щось скручене трубною, кільцем, клубком' і біл. **скру́так** [ч.] '1) предмет, скручений трубною, кільцем, клубком; 2) пакунок // клунок'.

Однак є, звичайно, й такі, що називають стан чи наслідок дії, рідше – саму дію: укр. **відказ** [ч.] '1) [заст.] відмова; 2) [розм.] відповідь' і біл. **адка́з** [ч.] '1) викликані питаннями чи звертаннями слова, викладені усно чи письмово; відповідь; 2) реакція, відгук // викликані чимось дії, вчинки; 3) результат розв'язання математичної задачі, прикладу; 4) відповідальність'; укр. **ганьба** [ж.] '1) приниження для когось становище; 2) недобра слава; безчестя' і біл. **га́ньба** [ж.] '1) безславне становище, яке викликає крайній осуд, зневагу // дії, вчинки, які викликають зневагу, осуд // те, що неславить, принижує чиюсь гідність; 2) вада, гандж'; укр. **ходка** [ж.] '1) [розм.] поїздка, похід із поверненням на вихідне місце для доправлення вантажів, пасажирів тощо; 2) [діал.] подорож пішки; 3) [діал.] валка' і біл. **хо́дка** [ж., розм.] '1) поїздка, похід із поверненням на вихідне місце для доправлення когось, чого-небудь; 2) порція, кількість чогось'.

Дію або стан окреслюють також і непохідні іменники: укр. **зв'яга** [ж., діал.] '1) гавкіт; 2) сварка' і біл. **зв'яга** [ж., розм.] '1) надокучливий гавкіт; 2) настирливе чіпляння з докорами, вимогами, проханнями'; укр. **смага** [ж.] '1) сильне бажання лити; спрага; 2) наліт у роті, на губах від спраги // пересохла плівка на губах від підвищеної температури тіла // підвищена температура тіла; гарячка; 3) золотаво-коричневий або темно-

коричневий колір шкіри, набутий під дією сонячного проміння та вітру; засмага' і біл. **смáга** [ж.] '1) сильне бажання дити; 2) недостача вологи, спека; 3) [перен., розм.] сильне прагнення чогось'.

Поодинокі омонімічні іменники мають відтінок сукупності: укр. **бéбехи** [мн.] '1) [зневажл.] речі домашнього вжитку (зокрема постільна білизна); взагалі пожитки; 2) [розм.] нутроці; 3) [розм.] стусани' і біл. **бóбахі** [мн.] '1) нутроці, кишці; 2) [зневажл.] зношені речі, лахи', укр. **тлум** [ч., розм.] '1) натовп, юрба // величезна кількість кого-, чого-небудь; безліч // [перен.] скупчення, рій (про думки та ін.); 2) метушня, шарпанина' і біл. **тлум** [ч., розм.] '1) одуріння, очманіння; 2) шум, гамір, метушня; 3) щумний натовп людей'.

Зафіксовані міжмовні омоніми-прикметники з перетинними значеннями найчастіше називають:

– ознаки та властивості, пов'язані з характером дії (більша частина): укр. **марудний** '1) який вимагає багато часу та зусиль; клопітний; 2) повільний, неквапливий; 3) який викликає нудьгу; нудний // набридливий' і біл. **марудны** '1) повільний, неквапливий; 2) неповороткий; 3) клопітний', укр. **хваткий** [розм.] '1) здатний добре хопати щось; 2) [перен.] беручий, охочий до чогось; 3) схильний до крадіжок; злодійкуватий' і біл. **хвátкі** [розм.] '1) який чітко хопав щось; 2) [перен.] спритний, кмітливий';

– внутрішні й зовнішні ознаки та властивості: укр. **важкий** '1) який має велику вагу чи справляє враження великої ваги // густий, щільний (про тканину) // який повільно засвоюється організмом і викликає відчуття важкості в шлунку (про їжу); 2) великий, масивний (про людину, тварину їхні частини тіла) // який здається значним вагою внаслідок втоми, слабості тощо // малорухливий, неповороткий; 3) позбавлений легкості, швидко-сті, характерний для руху когось значного вагою, незграбного або втомленого (про ходу, біг та ін.); 4) який вимагає великого напруження й зусиль // який відбувається з утрудненням // складний для розуміння, сприйняття // позбавлений чіткості, громіздкий, обтяжений деталями; 5) який несе з собою всілякі труднощі, страждання // обтяжливий, надмірний // пов'язаний із фізичним чи розумовим напруженням, великими турботами або неприємностями // сповнений труднощів, нестатків, горя; 6) значний ступенем, силою прояву // сповнений фізичних мук, страждань // який дуже вражає, викликає глибокі переживання; 7) дуже сумний, гнітючий, безрадісний // який свідчить про напружену, гнітючу атмосферу // який викликає або залишає після себе неприємне почуття // який темними фарбами, забарвленням

справляє враження похмурості; 8) дуже густий, сильний і неприємний (про запах та ін.); 9) нелегкий для порозуміння, незлагідний у стосунках; непривітний (про людину та її вдачу) // який нелегко піддається впливові, вихованню // який виражає суворість, похмурість; 10) [тільки ж., розм.] вагітна; 11) великий розмірами і потужний у дії // який має потужне озброєння, великокаліберну зброю // призначений для виробництва великих і потужних машин, верстатів тощо' і біл. **ва́жкі** '1) який має значну вагу при невеликому об'ємі; 2) [перен.] важливий, значний // змістовний; 3) [перен.] позбавлений легкості; тяжкий (про кроки, почуття та ін.); 4) [перен.] переконливий', укр. **самітний** '1) який стоїть, розміщується окремо від інших предметів // лише один; єдиний // [рідко] безлюдний; 2) який залицився, живе наодинокі; 3) який не має сім'ї, рідних, близьких; одинокий // який минає без сім'ї, рідних, близьких // [рідко] такий, у якому живе одинока людина' і біл. **самóтны** '1) який залицився, живе наодинокі; 2) сумний, журливий // проинятий смутком // який виражає сум';

– часові й вікові ознаки: укр. **ста́лий** '1) незмінний, постійний // який не зазнає коливань, не піддається змінам; стійкий // урівноважений (про вдачу); 2) безперервний // який не минає, не залишає когось (про стан, почуття тощо); 3) розрахований на довгий час // який є постійним атрибутом когось, чого-небудь; 4) який протягом тривалого часу не змінюють (про місце проживання, роботу тощо); 5) [перен.] твердий, непохитний // який надійно забезпечує існування, розвиток чогось // остаточно визначений, сформований (про погляди, поняття та ін.)' і біл. **ста́лы** '1) який став дорослим, досяг повного розвитку // властивий такій людині; 2) здатний робити, діяти самостійно; серйозний // властивий такій людині; 3) досвідчений, який досяг майстерності; 4) постійний, незмінний; 5) розрахований на довгий час // який є постійним атрибутом когось, чого-небудь; 6) добре обдуманий; який указує на досвідченість, майстерність', укр. **тривáлий** '1) який довго тривав або триває; довгочасний; 2) [рідко] тривкий, міцний' і біл. **трыва́лы** '1) міцний, тривкий; 2) незмінний, надійний, стійкий; 3) [перен.] витривалий, загартований // властивий такій людині // здатний терпіти несприятливі умови (про рослини); 4) [розм.] тривний, ситний'.

Прислівники, утворені від омонімічних прикметників за допомогою однотипних афіксів, також мають відношення семантичного перетину: укр. **ва́жко** і біл. **ва́жка**, укр. **марудно** і біл. **марудна**, укр. **самітно** і біл. **самóтна**,

укр. **ста́ло** і біл. **ста́ла**, укр. **трива́ло** і біл. **трыва́ла**, укр. **хва́тко** і біл. **хва́тка**.

Друга група українсько-білоруських міжмовних омонімів, охоплених семантичним перетином, не така численна, як перша. До неї належать омонімічні пари слів, одне з яких має (поряд з іншими, властивими лише йому значеннями) вужче або видове значення щодо свого іншомовного відповідника, наділеного ширшим або родовим значенням. Яскраво ілюструють цю особливість, зокрема, такі іменникові опозиції: укр. **ботві́ння** [с., збірн.] ‘сте́бла і листя́ коре́нєплідних рослин’ і біл. **бацьві́нне** [с., збірн.] ‘1) листя́ і сте́бла бу́ряків; 2) страва з бурякових стебел і листя’, укр. **пліт** ‘1) оґорожа́ з хво́ро́сту, жерди́н тощо; 2) скріплені рядами колоди для сплаву або для переправи на них по воді’ і біл. **плот** [ч.] ‘бу́дь-яка оґорожа́’.

Висновки й перспективи. Отже, дослідивши значеннєві особливості українсько-білоруських

міжмовних омонімів, охоплених семантичним перетином, можемо констатувати, що таке відношення виникає між ними внаслідок нерівномірного розвитку семантичної структури етимологічно споріднених слів і спостерігається в тих випадках, коли:

– значення зіставлених лексем неначе накладаються одне на одне (тобто в них є збіжні елементи), проте водночас у кожного відповідника залишається відмінна семантична частина;

– одна з лексем має ширше значення або значення однієї з них видове, а другої – родове (за умови, що лексема з вужчим чи видовим значенням має ще інші, притаманні тільки їй, семи).

Перспективи нашого дослідження вбачаємо в укладанні на основі дібраного матеріалу словника українсько-білоруських міжмовних омонімів, який стане в пригоді викладачам, учителям, науковцям, перекладачам і всім, хто вивчає українську та білоруську мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів / за ред. І. Кононенко. Київ, 2008. 343 с.
2. Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ, 1997. 400 с.
3. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. Білодід; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 15.06.2023).
4. Словник української мови : у 20 т. / гол. наук. ред. В. Русанівський; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ, 2010–2022. Т. 1–13. URL: <https://sum20ua.com> (дата звернення: 15.06.2023).
5. Турчина А. Лексична міжмовна омонімія у слов’янських мовах. *Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур*. 2012. Вип. 17. С. 121–126.
6. Чуба Г. *Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами-поляками*. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2015. Вип. 11. С. 90–96.
7. Щербина Д. Повні українсько-білоруські міжмовні омоніми. *Філологіка / Philologica* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 97–112.
8. Chamizo Domínguez P. J. Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos. *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*. Almería, 2009. P. 1111–1126.
9. Čižmárová M., Jašková A. Ukrajinsko-slovenská homonymia. *Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homoným = Українсько-словацька омонімія*. Словник українсько-словацьких міжмовних омонімів. Prešov, 2013. 273 s.
10. Grčević M. Lažni prijatelji : rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima = Falošni prijatelja : slovník slovensko-chorvatských medzijazykových homoným. Zagreb, 2020. 149 s.
11. Grigorjanová T., Gajarský L. *Slovník rusko-slovenských medzijazykových homoným*. Brno, 2019. 127 s.
12. Kaleta R. *Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa*. Warszawa, 2014. 172 s.
13. Kusal K., Bałaban K. *Rosyjsko-polska homonimia międzyjęzykowa*. *Anuari de Filologia. Llengües i literatures modernes*. 2014. № 4. S. 53–66.
14. Roca-Varela M. L. False Friends in Learner Corpora : A corpus-based study of English false friends in the written and spoken production of Spanish learners. Bern, 2015. 348 p.

REFERENCES

1. Kononenko, I., & Spivak O. (2008). *Ukrainsko-polskyi slovník mizhmovnykh omonimiv i paronimiv* [Ukrainian-Polish Dictionary of Interlingual Homonyms and Paronyms]. I. Kononenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
2. Kocherhan, M. (1997). *Slovník rosiisko-ukrainskykh mizhmovnykh omonimiv* [Dictionary of Russian-Ukrainian Interlingual Homonyms]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bilodid, I. (Ed.). (1970–1980). *Slovník ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–11). Kyiv. Retrieved from <http://sum.in.ua> [in Ukrainian].
4. Rusanivskyi, V. (Ed.). (2010–2022). *Slovník ukrainskoi movy* [of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–13). Kyiv. Retrieved from <https://sum20ua.com> [in Ukrainian].

5. Turchyna, A. (2012). Leksychna mizhmovna omonimiiia u slovianskykh movakh [Lexical Interlingual Homonymy in Slavic Languages]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*, 17, 121–126 [in Ukrainian].
6. Chuba, H. (2015). Mizhmovna omonimiiia yak dzherelo pomylok pry vyvchenni ukraïnskoï movy studentamy-poliakamy [Interlingual Homonymy As a Source of Errors at Study of the Ukrainian Language by Polish Students]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoï movy yak inozemnoi*, 11, 90–96 [in Ukrainian].
7. Shcherbyna, D. (2020). Povni ukraïnsko-biloruski mizhmovni omonimy [Full Ukrainian-Belarusian Interlingual Homonyms]. *Filolohika / Philologica*, 21, 97–112 [in Ukrainian].
8. Chamizo Domínguez, P. J. (2009). Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos [False Friends from the Perspective of Set Theory]. In *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*, (pp. 1111–1126). Almería [in Spanish].
9. Čižmárová, M., & Jašková, A. (2013). *Ukrajinsko-slovenská homonymia. Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homonym = Ukraïnsko-slovatska omonimiiia. Slovník ukraïnsko-slovatskykh mizhmovnykh omonimiv* [Ukrainian-Slovak Homonymy. Dictionary of Ukrainian-Slovak Interlingual Homonyms]. Prešov [in Slovak].
10. Grčević, M. (2020). *Lažni prijatelji: rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima = Falošni priatelii: slovník slovensko-chorvatskykh medzijazykovykh homonym* [False Friends: a Dictionary of Croatian-Slovak Interlingual Homonyms]. Zagreb [in Croatian].
11. Grigorjanová, T., & Gajarský L. (2019). *Slovník rusko-slovenských medzijazykových homonym* [Dictionary of Russian-Slovak Interlingual Homonyms]. Brno [in Slovak].
12. Kaleta, R. (2014). *Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa* [Belarusian-Polish Interlingual Homonymy]. Warszawa [in Polish].
13. Kusal, K., & Bałaban, K. (2014). Rosyjsko-polska homonimia międzyjęzykowa [Russian-Polish Interlingual Homonymy]. *Anuari de Filologia. Llengües i literatures modernes*, 4, 53–66 [in Polish].
14. Roca-Varela, M., L. (2015). *False Friends in Learner Corpora*. Bern.